

Karel Richter

ZLOČIN, KTERÝ UNIKL TRESTU

MASAKR V KATYNI

Obsah

Úvodem	7
Proradný pakt	8
Německo chtělo válku	8
Diplomatické námluvy	11
Pod tlakem času	16
Komplot uzavřen	23
Společná agrese	35
Dny před bouří	35
Falešné záminky k válce	41
Zoufalé snahy diplomatů	45
Německý vpád	49
Čekání na příhodnou chvíli	57
Dýka vražená do zad	62
Sovětský vpád	64
Finále obrany	80
Dělení lupu	86
Život v německém otroctví	91
Ve Stalinově impériu	96
Sovětizace přisvojených území	96
Trpký úděl válečných zajatců	111
Co si počít s polskými zajatci?	122
Odjezdy do neznáma	128
Hledání smíru	143
Válečný zvrat	156
Spojenecká úmluva	156
Pravda v nesprávných rukou	187
Lež s dlouhýma nohama	201
Padělání faktů	206
Pravda se klube na světlo	222

Doktor Czarnek dostal povolávací rozkaz s určením připojit se nejpozději do 5. září k vojenské zdravotnické koloně ve Lvově. Nastoupil cestu vlakem i s manželkou a dcerou. Vlak byl však napaden německými letouny a nemohl pokračovat v jízdě. Dok-tora však popoháněl čas. S těžkým srdcem se rozloučil se svými drahými a vydal se na cestu pěšky podél kolejí. Dne 5. září dorazil teprve do Přemyšlu, vzdáleného od Lvova osmdesát kilometrů. Tady se setkal se svým synovcem, rovněž lékařem Staškem Newiadomským (který o jejich společných zážitcích jednou podá svědectví). Když viděl, že se nedostane včas na místo určení, snažil se se Staškem a dalšími lékaři, kteří uvázli v Přemyšlu, zorganizovat dobrovolnickou zdravotnickou jednotku, která by se ujala obnovy polní nemocnice těžce poškozené náletem Luftwaffe. Po třech dnech marné snahy o překonání obtíží bránících uvedení nemocnice do provozu dostali lékaři rozkaz evakuovat se před blížící se frontou do Lvova. Někteří se vydali na cestu osobními a nákladními auty, která jim přidělila armáda k odvozu zařízení a zdravotnického materiálu. Většina, v počtu několika desítek lékařů, lékárníků a zdravotníků, nastoupila pochod pěšky. Cesty a silnice byly zcela ucpané hustými proudy uprchlíků, kteří se chtěli zachránit přechodem do Rumunska.

Zvěsti o německých ukrutnostech vyvolávaly všeobecnou paniku. Ze severu se blížily tankové kolony generála Heinze Guderiana, z opačné strany se valily tankové klíny skupiny armád Jih generála Ewalda von Kleista. Lékaři se rozhodli pochodovat hlavně v noci, aby se vyhnuli nepřetržitým náletům stíhačů a bitevních junkersů, kteří palubními kulomety a kanony masakrovali bezbranné davy. I v noci přesun vázl v zoufalé tlačenci. Někdy museli dlouhé hodiny ležet v příkopu, než se aspoň trochu uvolní ucpaná cesta.

Nepřátelské bombardování a hrozivá blízkost fronty je donutily místo do Lvova zamířit na Ternopilu. Sedmnáctého září je přibližně deset kilometrů od cíle pochodu zastihla zpráva, že silnice na Ternopil je zatarasená. Jeden z vyšších důstojníků procházel kolem kolony a oznamoval překvapivou novinu: „Pánové! Rusové nám jdou na pomoc. Nestřílejte na ně! Budou chtít, abyste jim vydali zbraně. Udělejte to!“

Asi za půl hodiny se s hukotem a řinčením pásů přihnaly sovětské tanky T-26, broněviky a hranatá nákladní auta s pěchotou. Na několika vozidlech se ve větru třepotaly bílé vlajky. Rudoarmějci s puškami v rukou se rozhemžili kolem kolony. Hrubými výkřiky nařizovali doktorům v důstojnických uniformách, aby odevzdali zbraně. Ti většinou žádné neměli. Kdo byl ozbrojen pistolí, raději ji odhodil do křovin u silnice. Jeden z lékařů si svou pistoli ukryl pod blůzu za košili.

V té chvíli už bylo jasné, že Rusové nepřišli Polákům na pomoc. Vojáci s tenkými bajonety na puškách obstoupili kolonu a velitelé s rudými hvězdičkami na furažkách hrozivě mávali pistolemi i nagany. Na opascích vojákům visely granáty. Poláci se museli postavit do pozoru a neurvalými pokřiky byli vyzýváni, aby vyprázdnili kapsy a vyndali hodinky, peněženky a jiné osobní věci. Stašek Newiadomski, než opustil korbu nákladáku, si hodinky zasunul do ponožky.

Po chvíli hnali strážní Poláky poklusem k blízké cihelně. Vyřvávali přitom upozornění, že kdo se vzdálí bez dovolení od skupiny, třeba jen na krok, bude zastřelen. Střelbou do vzduchu přitom Poláky zastrášovali. V cihelně všechny zajatce podrobili osobní tělesné prohlídce. Poručíku Staškovi Newiadomskému odebrali hodinky objevené v ponožce. Muže, u něhož našli ukrytou pistoli, vyvlekli za cihelnu, kde ho bez okolků zastřelili. Zajatci strnuli hrůzou. Pochopili, že jsou v rukou úhlavních nepřátel, snad ještě horších než Němci.

V cihelně byli zavřeni tři dny bez jídla. Pili vodu z jediného rezatého vodovodního kohoutku. Dvacátého září je, vysílené hladem, donutili pod strážemi klopýtat pěšky deset kilometrů do Ternopilu, kde je nahnali do věznice NKVD a po jednom je předvolávali k výslechům. Na jejich základě oddělovali důstojníky od poddůstojníků a rotmistrů.

Stašek Newiadomski se při výslechu ohradil: „Proč s námi zacházíte jako s vězni? Vaše vláda nám přece nevypověděla válku. Nemáte právo nás věznit!“

„Malči, durak!“ okřikl ho enkávédista. „Všichni jste věžňové!“

Po výsleších je rozdělili do skupin podle hodnosti a hnali je jako stádo k staré sovětské hranici. Po jejím překročení jim konečně dali najíst. Bochníček chleba na pět lidí a plechovku od konzervy naplněnou horkou vodou, v níž plavalo pár zrněk čaje. Naložili je do nákladních vagonů, v nichž pak cestovali

Polští zajatci eskortovaní do sovětského sběrného tábora

devět úmorných dnů, během nichž vlak urazil šest set padesát kilometrů. Z vagonů směli vycházet jen jednou denně, aby za posměšků ozbrojených stráží vykonali u trati nezbytnou tělesnou potřebu. Živili je chlebem a horkou vodou zvanou kipjatok. Cílem cesty byla Kozelščyna, osada ležící mezi Charkovem a Poltavou. Tady je nahnali na rozsáhlé travnaté prostranství s několika chatrčemi, kůlnami a zpustlým kostelíkem, obehnané ostnatým drátem. Byl to jeden z četných, narychlo upravených zajateckých táborů, kde zajatce, jichž tu bylo soustředěno na patnáct tisíc, třídili na skupiny odesílané postupně do různých táborů gulagu. Lékaři jakožto bolševiky opovrhovaní příslušníci inteligence tu spali ve zchátralé kůlně na udusané hliněné podlaze, namačkání jeden na druhého tak, že se nikdo ve spánku nemohl ani obrátit na druhý bok. Jejich trudným údělem se nadlouho stala bídná strava, mračna komárů a tisíce hladových vší.

Vraťme se ještě k bojům na východních hranicích. Prapor Skalat pluku Podolí byl zčásti zničen, ale jeho jádro ustoupilo na Terėbowlju, kde se 17. září večer dostalo do obklíčení rychle postupujících vojsk sovětské 6. armády, a velitel je rozpustil. Sousední pluk Równie, složený ze tří praporů, svedl urputný boj s postupujícími jednotkami 6. armády a za neutuchajících bojů ustupoval na severozápad. Jeho jednotky se přitom dostávaly do obklíčení početnějším nepřítelem a po vystřílení posledních nábojů byly většinou zajaty. Pouze jednotlivé skupiny se probily k Varšavě.

Severně od Samboru v prostoru Rajtarowic nowogradská jezdecká brigáda generála Wladysława Anderse, která se probila z německého obklíčení u Tomaszowa Lubelského, ustupovala k maďarským hranicím, když narazila na postupující sovětské tankové a jezdecké jednotky. Generál brigádu okamžitě rozvinul k boji. Poláci bez ohledu na zřetelnou početní i technickou převahu nepřítele bojovali s ohromující statečností do posledního náboje, a i poté ještě kladli odpor v krvavých bojích muže proti

muži. Brigáda byla v těžkých, oboustranně krvavých bojích zcela rozbita. Vojáci, kteří zůstali naživu, padli i s velitelem do zajetí.

Na středním úseku fronty, kde se stýkala operační pásma obou sovětských invazních frontů, se bránila pohraniční brigáda Polesí, pluk Sarny a křídelní prapory Równe a Baranowicze pod centrálním velením generála Wilhelma Orlik-Rückemanna velitele Sboru ochrany pohraničí (KOP, Korpus Ochrony Pogranicza). Na celém úseku v šířce zhruba 250 kilometrů vzplanuly rozhořčené boje, které trvaly až do pozdních večerních hodin. Sovětský postup byl zastaven. K brigádě se připojily další jednotky armády, ale i policie, lesní stráž a do bojů se zapojila i Pinská říční flotila. Celková síla obrany vzrostla na více než sedm tisíc mužů, kteří pod generálovým velením pokračovali v houževnatých obranných bojích i v následujících dnech.

Nazítří sovětské velení přisunulo posily, ale ani opakovanými útoky se rudoarmějcům nedařilo prolomit polskou obranu, která se na linii řeky Sluč s úspěchem opírala o železobetonové bunkry stálého opevnění. Vydatnou posilou byl i obrněný vlak se čtyřmi děly, dvaadvaceti těžkými kulomety a protiletadlovým kanonem. Účinnou palbou napadl sovětskou motorizovanou kolonu pronikající k Sarnám. Zničil velký počet tanků, obrněných vozidel i nákladních aut s pěchotou a donutil nakonec Sověty k překotnému ústupu na Równe (dnes Rivne, Ukrajina). I když byly polské jednotky v průběhu bojů v noci z 18. na 19. září na některých úsecích nuceny organizovaně ustoupit před sílícím tlakem nepřítele, nepolevovaly v usilovném odporu a ničením komunikací a mostů znesnadňovaly a místy i zcela znemožňovaly nepříteli postup.

Pluk Sarny držící obranu na pravém křídle vzdoroval neustálým útokům drtivé přesily pěchoty a tanků až do 20. září, kdy se souhlasem generála Orlik-Rückemanna nastoupil spořádaný ústup, aby unikl hrozícímu obklíčení. Po překročení řeky Horyň zaujal postavení na levém břehu Styru, odkud pak

celá Orlik-Rückemannova skupina ve dvou kolonách zahájila ústup jihozápadním směrem. Zároveň se dal na ústup směrem na Kowel i obrněný vlak. Ve stanici Podworsk byl však napaden sovětskými bombardéry a těžce poškozen pumami, takže nebyl schopen jízdy. Osádka tedy zničila děla a s odmontovanými kulomety nastoupila pochod do Kowelu (Kovel, Ukrajina), kde se připojila k jednotkám sousední skupiny generála Franciska Kleeberga.

Hraničářský pluk č. 3, který za přesunu vlakem k rumunským hranicím uvízl kvůli poškození trati před Równem, se společně s ustupujícím jezdeckým plukem dal na ústup západním směrem. Dne 20. září se při přecházení mostu přes řeku Styr u městečka Kolka srazil se silnou kolonou sovětské motorizované pěchoty a tanků. Rozpoutal se boj, v němž Poláci zničili větší počet tanků a aut a zmocnili se dokonce i zajatců. Poté pluk ustoupil k řece Stohid. Sověti mu však velkými silami přehradili cestu. Poláci se snažili prorazit, ale jejich útoky se hroutily v husté palbě děl, loštělectva a tanků. Navíc byl pluk napaden leteckými údery. Utrpěl těžké ztráty a ocitl se v obklíčení. Parlamentářům, kteří vyjednávali podmínky ukončení boje, bylo přislíbено, že když pluk složí zbraně, budou vojáci i důstojníci moci volně odejít a raněným že bude zajištěn odsun do nemocnice. Velitel se s těžkým srdcem odhodlal nabídku přijmout. Řadoví vojáci byli po složení zbraní propuštěni, ale důstojníci a poddůstojníci byli zadrženi a eskortováni do zajateckého tábora.

Generál Orlik-Rückemann, jehož jednotky udržovaly těsnou bojovou součinnost s jednotkami generála Kleeberga, se po pádu Kowelu dohodl s Kleebergem, že vyrazí společně na pomoc Varšavě. Kleebergovy jednotky se daly na pochod o dva dny dříve než Orlik-Rückemannovy. Probíjely se územím částečně už obsazeným Rudou armádou. Orlik-Rückemannova skupina vyrazila 25. září, rozčleněna na severní proud, který tvořila

brigáda Polesí, a jižní proud složený z jednotek brigády Sarny, s níž pochodoval i generál se svým štábem. Obě skupiny, pochodující pouze v noci, sváděly ojedinělé boje s menšími sovětskými jednotkami a ukrajinskými záškodníky. Cestou ničily telefonní spoje, železniční tratě i mosty.

Dne 28. září ráno se severní skupina nacházela na okraji lesa před osadou Mylniky, zatímco jižní dorazila k městečku Šack, obsazenému sovětskou pěchotou a tanky. Generál Orlik-Rückemann bez váhání vydal rozkaz k útoku. Průběh boje, který začal ráno, zaznamenal později ve svých vzpomínkách: „Kolonu bolševických tanků jsme nechali přiblížit k okraji lesa na 500 až 600 metrů a uvítali mířenou palbou protitankových kanonů a poté jednotlivých děl 75 mm. Když se pak rozvinula a přiblížila k lesu, byla převážně zničena.“

Velitel jednoho z praporů mjr. Balcerzak se rozhodl zaútočit na Šack. Prapor za podpory děl po prudkém boji vnikl do městečka a kolem dvanácté hodiny je dobyl. Nepřítel, motorizovaný průzkumný oddíl, po těžkých ztrátách se zbylými osmi tanky a střeleckou rotou na autech kvapně ujížděl k severu. Generál Orlik-Rückemann ve svých vzpomínkách uvádí: „S náčelníkem štábu jsem odjel ve 13 hodin do Šacku, který byl dobyt a kde byl velitel pluku pplk. Sulik. Cestou jsem mezi okrajem lesa a městečkem narazil na osm hořících bolševických tanků a na auta a kanony. Když jsem okolo 14. hodiny vyjížděl ze Šacku, od severu se již ohlašoval nový bolševický útok...“

Odpoledne se boje pod Šackem rozhořely znovu. Na Poláky zaútočily sovětské jednotky v síle přes dva prapory pěchoty, podporované dvěma bateriemi dělostřelectva a minomety. Proti nim bojovaly jednotky pluku Sarny a prapor mjr. Balcerzaka. Brigáda Polesí dostala rozkaz vpadnout nepříteli do boku. Boční útok však bylo nutno těsně před úspěšným dokončením zastavit, když Sovětům přišly na pomoc čerstvé síly. Boje, v nichž obě strany

utrpěly značné ztráty, se protáhly až do pozdního večera. Nakonec se Polákům podařilo sovětské jednotky porazit a donutit k ústupu. Skupina hraničářských jednotek se po půlnoci začala přepravovat přes Bug. Pluk Sarny se dostal na druhý břeh v plné sestavě i s dělostřelectvem a trény, zatímco brigáda Polesí, oslabená ztrátami v předchozích bojích, musela před řekou zanechat trén a část jednotek k jeho ochraně. Sověti však tyto síly napadli a zajali. Na třicet důstojníků a poddůstojníků v čele s velitelem brigády Polesí plk. Rozickým-Kolodziejczykem a velitelem praporu J. Tomaszewským Sověti odvedli stranou a zastřelili.

Jednotky gen. Orlik-Rückemanna, kterým se podařilo překročit řeku, čítaly nyní už jenom kolem tří tisíc mužů. Mezi jednou a druhou hodinou byly napadeny silnou sovětskou kolonou tanků. Jejich útok Poláci odrazili palbou protitankových kanoňů. Čtyři sovětské tanky byly při tom zničeny, tři další hořely.

Kolem deváté hodiny ráno 1. října byly tři prapory pluku Sarny rozvinuty ve výběžku lesa východně od Walky Wytyczne čelem k jihu. Osada sama byla opuštěná a nikým neobsazená. Prapor Polesí, který za pochodu zůstal daleko vzadu, se k ní přiblížil a rozvinul se k boji. Vpředu ve vzdálenosti šesti set až osmi set metrů západně od osady se táhlo postavení Sovětů. Tři až čtyři sovětské baterie neustále ostřelovaly polská postavení. Generál rádiem nařídil praporu Polesí útok jihozápadním směrem na nepřátelské křídlo. Vojáci však už byli příliš vyčerpaní, někteří se ve vsi Wytyczne otupěle vzdávali nepříteli. Docházelo střelivo, početní stavy v důsledku ztrát silně poklesly.

Před jedenáctou hodinou generál svolal poradu nejvyšších důstojníků. Shodli se, že situace je kritická, další boj nemá smysl. Usnesli se jednotky rozpustit. Vojáci pod ochranou lesa ustoupili směrem na Sosnowicu. Tam zničili zbraně. Velitelé se rozloučili s mužstvem. Poděkovali vojákům za věrnost vlasti a vytrvalost v bojích. Zbaven přísahy, mohl každý z vojáků jít, kam se mu

zachtělo. Část vojáků pluku Sarny se však seskupila kolem generála Orlik-Rückemanna a se zbraněmi se vydali na pochod do prostoru soustředění vojsk generála Kleeberga, kde se zapojili do bojů, které doznívaly.

Karel Richter

ZLOČIN, KTERÝ UNIKL TRESTU

MASAKR V KATYNI

Přebal navrhla Petra Süssová.

Fotografie archiv autora a Wikimedia Commons.

Mapu na předsádky nakreslil Martin Ďásek.

Redakce Pavlína Kajnarová, Miloslav Martínek.

Vydalo Nakladatelství Epoque s. r. o.,

Kaprova 12, 110 00 Praha 1,

v roce 2019 jako svou 707. publikaci.

Druhé vydání, 232 stran.

Sazbu a litografii provedlo studio Prestig.

Vytiskly Těšínské papírny, s. r. o.

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Knihy Nakladatelství Epoque můžete zakoupit

u svého knihkupce nebo si je lze objednat

s 25% slevou přímo u nás:

v e-shopu na adrese www.epocha.cz,

písemně na adrese: Kaprova 12, 110 00 Praha 1 – Staré Město,

e-mailem na adrese: objednavky@epocha.cz,

telefonicky na čísle: 224810353.